

УДК 81'373.21

НАСАКІНА Світлана Вікторівна

кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри української та іноземних мов
Одеського державного аграрного університету,
вул. Канатна, 99, Одеса, 65039, Україна;
тел.: + 38 0664908400; e-mail: svetlana.15@meta.ua;
ORCID ID: 0000–0002–8288–0405
DOI: <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2018.21.155191>

МЕТОДИ ОНОМАСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У статті порушуються методологічні проблеми ономастичних досліджень. **Метою** нашої розвідки є аналіз ономастичних методів дослідження. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) визначення термінологічної основи досліджень; 2) показ можливостей методів при дослідженні власних назв. Розглянуто загальнонаукові, лінгвістичні та ономастичні методи. **Об'єкт** статті — методологія ономастичних досліджень. **Предмет** дослідження — загальні та спеціальні методи. **Практична цінність** роботи полягає у можливості використання представлених методів у ономастичних дослідженнях. Доведено, що застосування методів допомагає дослідити різні аспекти власних назв, прийти до певних наукових висновків, що є основною метою будь-якого дослідження.

Ключові слова: метод, власні назви, методологія дослідження, когнітивний напрям, ономастика.

Пропріальна лексика як специфічна лексична система посідає певне місце в ієрархії компонентів будь-якої мови. Аналіз онімного простору пов'язане із визначенням методів, які тісно пов'язані із предметом дослідження. В історії дослідження власних назв як лінгвістичного феномена протягом усієї історії розвитку ономастики існували й існують різні підходи в систематизації матеріалу. Сучасний стан ономастики й тенденції її розвитку активно вплинули на включення різноманітних методологічних підходів у дослідницький інструментарій науковців.

Традиційний розвиток будь-якої наукової дисципліни неминує спричиняє створення методології, «яка впливає на розуміння дослідником природи об'єкта своєї науки, співвідношення предмета,

об'єкта й суб'єкта дослідження» [4, с.12], тому для ономастичного дослідження актуальним залишається виділення теоретико-методологічної бази. В даний час в ономастиці накопичений великий досвід дослідження методології дослідження пропріальної лексики. Однак незважаючи на значний обсяг наукових розвідок як зарубіжних, так і вітчизняних, існує ще матеріал, що вимагає дослідження методів вивчення власних назв.

Метод — це спосіб досягнення певної мети, сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності [11, с. 266]. У найбільш загальному значенні під **методом** у науці розуміють «шлях пізнання, який дослідник прокладає до свого предмета, керуючись своєю гіпотезою» [11, с. 266], у більш вузькому значенні під **методом** розуміють систему процедур вивчення об'єкта дослідження й/або перевірку отриманих результатів [4, с. 48]. В ономастиці можна виокремити три види методів: **загальнонаукові**, **лінгвістичні** й **ономастичні**. Підкреслюючи важливість кожного методу окремо, відзначимо необхідність їх комплексного застосування для глибокого й всебічного наукового дослідження.

Загальнонаукові методи дослідження містять у собі три групи: **емпіричні** методи (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент); **теоретичні** методи (ідеалізація, формалізація, логічні й історичні методи); **комбіновані** методи (абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція, моделювання) [5, с. 13–14].

Лінгвістичні методи використовують із метою дослідження мови, продуктів мовлення й мовленнєвої діяльності [4, с. 51], при цьому ніхто з мовознавців не має монополії на істину. Так, М. П. Кочерган під методами дослідження мови розуміє: 1) **описовий**; 2) **порівняльно-історичний**; 3) **зіставний**; 4) **структурний**; 5) **соціолінгвістичні** й **психолінгвістичні** методи; 6) **математичні** методи [2, с. 360–394]. У роботі О. О. Селіванової лінгвістичні методи поділено на три групи: 1) **парадигмальні**; 2) **міжпарадигмальні**; 3) **комбіновані**. До першої групи дослідниця уналежнює найбільш загальні **лінгвістичні** методи, які зафіксували зміну наукової парадигми: 1) **порівняльно-історичний**; 2) **структурний**; 3) **функціональний**; 4) **конструктивний** метод. До другої групи зараховано окремі методи мовознавства, які відрізняються «специфікою процедур або загальним підходом до аналізу мовних явищ»: 1) **описовий**; 2) **типологічний**; 3) **зіставний**. Третя група містить

методи, які поєднують процедури базових методів і методик маргінальних галузей: 1) **етимологічний** метод; 2) **компонентний** метод; 3) **дистрибутивний** метод; 4) **валентнісний** метод; 5) **контекстологічний** метод; 6) **текстово-інтерпретаційний аналіз**; 7) **процедури конструктивного методу**; 8) **методика асоціативного експерименту** та ін. [4, с. 52].

Ономастика як окрема наука представляє цілісну картину про закономірності утворення й функціонування власних назв, тому її методологічне обґрунтування містить у собі розкриття структури, принципів побудови онімного простору й методів його дослідження. Як у будь-якому розділі мовознавства, крім загальнонаукових і лінгвістичних, в ономастиці існує система власних методів, відповідних до заявленої мети й завдань. **Ономастичний метод** розуміють як «спосіб пізнання, дослідження в галузі ономастики» [10, с. 80], і по суті метод визначає об'єкт дослідження [8, с. 117].

Ономастичними методами займалися такі відомі вітчизняні та зарубіжні науковці як В. Д. Бондалетов, Д. Г. Бучко, Н. В. Подольська, О. В. Суперанська, М. М. Торчинський. Так, О. В. Суперанська виокремила чотири основні методи лінгвістичних досліджень, які можна використовувати в ономастиці: **deskриптивний** (описовий), **порівняльно-історичний**, **порівняльно-типологічний** та **ареальний** [6, с. 193]. Н. В. Подольська включила наступні методи в ономастичні дослідження: **ареальний**, **генетичний**, **deskриптивний**, **картографічний**, метод «**малих типів**», метод **реконструкції**, **стратиграфічний**, **структурний**, **типологічний**, **формантний**, **етимологічний** [9, с. 80–81]. Д. Г. Бучко за основу бере набір методів Н. В. Подольської, але не включає метод «**малих форм**» і метод **реконструкції** [8, с. 117–119]. Виділяють такі методи ономастичних досліджень: **deskриптивний**, **порівняльно-історичний**, **ареальний**, **генетичний**, **метод малих типів**, **метод реконструкції**, **картографічний метод**, **стратиграфічний метод**, **структурний**, **формантний** **етимологічний**, **стилістичний**, **кількісний**, **статистичний**.

Розглянемо кожний із перерахованих вище методів докладніше. Під **deskриптивним (описовим)** методом розуміємо опис власних назв і різних ономастичних явищ у певному регіоні, соціумі, художніх творах та пам'ятках писемності [9, с. 80]. На думку дослідників, **deskриптивний** метод є тим первинним етапом, без якого неможливе жодне ономастичне дослідження [6, с. 217]. **Порівняльно-історичний метод**, який, на думку дослідників, є найважливішою частиною дослідження

ономастикону, являє собою сукупність прийомів, скерованих на встановлення закономірностей розвитку онімів. **Порівняльно-типологічний** метод допомагає виявити спільні й відмінні ономастичні явища в різних мовах. **Ареальний** метод, який зазвичай використовується при дослідженні топонімів, спрямований на виявлення ареалу ономастичного явища для порівняльного аналізу [9, с. 80]. **Генетичний** метод полягає в порівнянні власних назв у різних мовах за умови генетичної тотожності їх елементів [9, с. 80]. За допомогою цього методу можна порівнювати як окремі розряди онімів у різних мовах, так і ономастичні поля й ономастичні простори. Для вияву рідкісних топонімів на певній території й використання їх для поглибленого аналізу використовують метод **малих типів**, а метою методу **реконструкції** є відтворення первісної форми власної назви [9, с. 81]. **Картографічний** метод використовують для складання спеціальних ономастичних карт, на яких показано просторове розміщення онімів як на синхронічному, так і на діхронічному рівні. Ономастичні карти є цінним джерелом інформації не тільки для ономастологів, але й для географів, істориків, астрономів, що ще раз підтверджує прикладний і маргінальний характер ономастики. **Стратиграфічний метод** передбачає дослідження ономастичного матеріалу (процесів) у хронологічній послідовності при зіставленні синхронічних зрізів [8, с. 119] і може виступати засобом поповнення ономастичного інвентаря. **Структурний** метод спрямований на дослідження морфемної й/або словотворчої структури власних назв [9, с. 81], але, на думку дослідників, цей метод не може існувати без підкріплення культурно-історичними фактами [6, с. 217]. Близьким до структурного методу є **формантний**, який полягає у виділенні форманта власної назви й установленні ономастичного ряду на підставі ідентичності формантів у певній групі власних назв [9, с. 81]. З метою підвищення валідності даних використовується **етимологічний** метод, який має на увазі встановлення етимології оніма / групи онімів, пов'язаних між собою [8, с. 118].

Для **стилістичного** методу важливо виявити функції власних назв у тексті, особливості їх відбору й уживання. Відзначимо, що дослідники виокремлюють стилістичну ономастику, яка досліджує стилістичні можливості власних назв і використання їх зі стилістичною метою [3, с. 30].

Математизація даних допомагає в ономастиці наочно подати загальну картину всіх аспектів власних назв, тому, на наш погляд, ре-

левантними для ономастичного дослідження також є **кількісний** і **статистичний** методи. Зазначимо, що в межах нашого дослідження виникає необхідність у диференціації цих методів, оскільки перший метод заснований на підрахунку кількості онімів у досліджуваному матеріалі, а в другому використовуються математичні формули для визначення закономірностей в організації власних імен.

На нашу думку, один із плідних варіантів зі створення методологічної бази в ономастиці запропоновано очільником Хмельницької ономастичної школи М. М. Торчинським, який, на відміну від зазначених вище методів, охоплює п'ять блоків: **денотатно-характеристичний, етимолого-словотвірний, функціональний, стилістичний, екстралінгвальний** [7, с. 40]. **Денотатно-характеристичний** метод М. М. Торчинського базується на описі різних ознак денотатів і поділяється на **денотатно-номінативну** типологію (характеристика пропріальних одиниць за типом іменованих об'єктів) і **денотатно-квалітаивну** типологію (характеристика якісних ознак іменованих об'єктів). За допомогою етимолого-словотвірного методу встановлюють мотив номінації, визначають локативно-темпоральні атрибути онімної лексики, з'ясовують етимологію й аналізують способи утворення онімів. Функціональний метод заснований на описі особливостей використання власних назв у різних за стилем текстах і аналізі їх кодифікаційних ознак. Стилістичний аналіз передбачає визначення функцій власних назв і виділення онімів, які використовуються в певних стилях. Екстралінгвальний метод включає етнокультурну знаковість онімів, їхні емоційно-експресивні ознаки тощо. [7, с. 40–41]. Принципова відмінність методологічної бази М. М. Торчинського полягає в тому, що власні назви розглядають також і через призму етнолінгвістики.

Ономастика споконвічно була пов'язана з нелінгвістичними галузями знань. Крім того, як наукова дисципліна вона постійно розбудовується, відбиваючи зміни в лінгвістичній науковій парадигмі, що впливає на методологічну базу ономастики. За твердженням О. В. Суперанської, єдиних методів і прийомів дослідження в ономастиці бути не може [6, с. 198]. Нові тенденції в ономастиці обґрунтовують збільшення арсеналу методів вивчення власних назв. Так, дослідження О. Ю. Карпенко, засновниці **когнітивного напрямку** в ономастиці, створило методологічну передумову для встановлення нових орієн-

тирів у дослідженні ономастики. Пріоритетним методом дослідження когнітивної ономастики, в основі якої перебуває вивчення характеру систематизації, категоризації й концептуалізації ментального лексикону за допомогою власних назв, є **асоціативний експеримент**, який дозволяє пізнати онімні фрейми за допомогою встановлення асоціативних норм [1, с. 236].

У нашому дослідженні ми не маємо на меті зробити вичерпний опис усіх методів ономастичного дослідження, а зазначимо, що методологічна база ономастичного дослідження ґрунтується на сучасних уявленнях про власну назву як об'єкт комплексного ономастичного аналізу, що передбачає вихід за межі власне ономастики й залучення також даних суміжних гуманітарних наук. Інтеграційний характер ономастичних досліджень обумовив зарахування до методологічної бази як загальнонаукових і лінгвістичних, так і ономастичних методів.

Таким чином, різноманіття методів ономастичних досліджень підтверджує складність усебічного вивчення власних назв. Дослідження власних назв створює цілу низку проблем методологічного характеру, як спільних, так і таких, що мають специфічний характер, які вимагають більш повного осмислення пропріальної лексики, тому існує потреба в застосуванні нових методів в ономастиці. Неможливо віддавати абсолютну перевагу якому-небудь з описаних вище методів, а отже, кожен із методів може мати місце в процесі дослідження власних назв.

Література

1. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.15 / Олена Юрївна Карпенко. — Одеса, 2006. — 416 с.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : [підручник] / М. П. Кочерган. — 3-тє вид. — К. : Видав. центр «Академія», 2008. — 464 с.
3. Німчук В. В. Українська ономастична термінологія / В. В. Німчук // Повідомлення Української ономастичної комісії. — 1966. — вип.1. — С. 24–43.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [підручник] / О. О. Селіванова. — Полтава: Довкілля-К, 2008. — 712 с.
5. Семотюк О. Л. Сучасні технології лінгвістичних досліджень: [навч. посіб.] / О. Л. Семотюк. — Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. — 152 с.

6. Суперанская А. В. Теория и методика ономастических исследований / А. В. Суперанская — Изд. 2-е. — М.: Издательство ЛКИ, 2007. — 256 с.
7. Торчинський М. М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови: дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Михайло Миколайович Торчинський. — К., 2010. — 502 с.
8. Бучко Д. Г. Словник української ономастичної термінології / [уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В.]. — Х.: Ранок-НТ, 2012. — 256 с.
9. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / [ответств. редакт. А. В. Суперанская]. — М.: Наука, 1978. — 199 с.
10. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / [ответств. редакт. А. В. Суперанская]. — 2 изд. — М.: Наука, 1988. — 170 с.
11. Философский энциклопедический словарь / [ред.-сост. Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблёва, В. А. Лутченко]. — М.: ИНФРА-М, 2007. — 576 с.

References

1. Karpenko, O. Ju. (2006). Cognitive Onomastic. Doctor Thesis, Kyiv National University after T. G. Shevchenko.
2. Kochergan, M. P. (2008). General Linguistics: Kyiv, Academy.
3. Nimchuk V. V. (1966). Ukrainian onomastic terminology. In: Povidomlennya Ukrainkoj onomasticheskoj komisii. Vol.1. — pp. 24–43.
4. Selivanova, O. O. (2008). Modern linguistics: directions and problems: Poltava, Dovkillya-K.
5. Semotyuk, O. L. (2011). Modern technologies of scientific investigations: Lviv, Polar Technical.
6. Superanskaya, A. V. (1973). General theory of the proper name, Moscow, Nauka, 368.
7. Torchinsky, M. M. (2010). Structure, typology and functions of the vocabulary of the Ukrainian language. Doctor Thesis, Kyiv National University after T. G. Shevchenko.
8. Buchko, D., Tkachova N. (2012). Dictionary of Ukrainian Onomastic Terminology. Kharkiv, Ranok-NT.
9. Podolskaya, N. V. (1978). Dictionary of Russian Onomastic Terminology. Moscow, Science.
10. Podolskaya, N. V. (1988). Dictionary of Russian Onomastic Terminology Moscow, Science.
11. Gubsky, E. F., Korablyova, G. V. i Lutchenko, V. A. (2007). Philosophical Encyclopedic Dictionary Moscow, INFRA-M.

НАСАКИНА Светлана Викторовна

кандидат филологических наук, зав. кафедры украинского и иностранных языков Одесского государственного аграрного университета, ул. Канатная, 99, Одесса, 65039, Украина; тел.: + 38 0664908400; e-mail: svetlana.15@meta.ua; ORCID ID: 0000–0002–8288–0405

МЕТОДЫ ОНОМАСТИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Аннотация. В статье рассмотрены методологические проблемы ономастических исследований. **Целью** нашего исследования является анализ ономастических методов исследования. **Достижение цели** предполагает решение следующих **задач**: 1) определение терминологической основы исследований; 2) показ возможностей методов при исследовании собственных имен. Рассмотрены общенаучные, лингвистические и ономастические методы. **Объект** статьи — методология ономастических исследований. **Предмет** исследования — общие и специальные методы. **Практическая ценность** работы заключается в возможности использования представленных методов в ономастических исследованиях. **В результате** было установлено, что применение методов помогает исследовать различные аспекты имен, прийти к определенным научным выводам, что является основной целью любого исследования.

Ключевые слова: метод, собственные имена, методология исследования, когнитивное направление, ономастика.

Svetlana V. NASAKINA

Candidate of Philological Sciences, Head of the Ukrainian and Foreign Languages Chair of Odessa State Agrarian University, Kanatna Str., 99, Ukraine, Odessa, 65039; tel+ 38 0664908400; e-mail: svetlana.15@meta.ua; ORCID ID: 0000–0002–8288–0405

ONOMASTICS RESEARCH METHODS

Summary. The article discusses the methodological problems of onomastic research. The purpose of our research is the analysis of onomastic research methods. Achieving the goal involves the solving of the following tasks: 1) determining the terminological basis of the research; 2) showing the capabilities of the methods in the study of proper names. General scientific, linguistic and onomastic methods are considered. The object of the article is the methodology of onomastic research. The subject of the study is the general and special methods. The practical value of the work lies in the possibility of using the analyzed methods in onomastic studies. As a result, it was found that the application of methods helps to explore various aspects of

names, besides it helps to come to certain scientific conclusions, which are the main goals of any research.

Key words: *method, proper names, research methodology, cognitive direction, onomastics.*

УДК 811.111'1'373.2

НЕКЛЕСОВА Валерія Юріївна

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
іноземних мов гуманітарних факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна;
тел.: + 38 048 2635745; e-mail: neklesova.valerie@gmail.com;
ORCID ID: 0000–0002–2376–2986
DOI: <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2018.21.155192>*

**АСОЦІАТИВНА СКЛАДОВА ОНІМНОГО ЛАНДШАФТУ
(АНТРОПОНІМНИЙ ТА ТОПОНІМНИЙ КОМПОНЕНТИ)**

Анотація. *Статтю присвячено дослідженню асоціативного поля власних назв, які є видатними пунктами онімного ландшафту. Метою статті є аналіз асоціативних реакцій. Об'єктом дослідження є антропоніми та топоніми, які наявні в українському онімному ландшафті. Предметом дослідження є властивості асоціативного образу власних назв українського онімного ландшафту. Методологія нашого дослідження включає в себе проведення вільного асоціативного експерименту та відстеження формування асоціативного геїстальту онімного поля. Під час роботи було поставлено завдання: виявити сутність семантичних геїстальтів асоціативного онімного поля. Стимулами для анкети вільного асоціативного експерименту стали широковідомі власні назви, які циркулюють в українському сегменті Інтернету та у сучасному культурному ландшафті. Власні назви **Кличко, Юлія Тимошенко, Маруся Чурай, Роксолана, Київ, Львів** є майже завжди у центрі публічної уваги. Дослідивши асоціативні поля цих стимулів ми дійшли висновку, що власні назви є не тільки акцентами в інформаційному ландшафті, а є культурними артефактами. Їхнє асоціативне наповнення складається зазвичай з одного, двох чи трьох семантичних геїстальтів.*

Ключові слова: *антропонім, асоціація, вільний асоціативний експеримент, онімний ландшафт, топонім.*

Вільний асоціативний експеримент є потужним інструментом наукового пошуку когнітивної ономастики. **Об'єктом** дослідження є власні назви, що конструюють онімний ландшафт сучасної української мови. **Предметом** нашого аналізу є асоціації, які було продюковано на стимули антропонімного та топонімного видів. **Матеріал** дослідження — це письмові реалізації асоціативних онімних полів, загальна кількість реакцій складає 217.

Асоціативний експеримент проводився у 2018 році серед студентів ОНУ ім. І. І. Мечникова. Всього участь взяли 30 студентів, на нашу думку така кількість є показовою для ономастичних асоціативних експериментів в однорідних вікових групах. Слушною є думка щодо того, що «тільки перша десятка чи трохи більше частотних асоціатів розкриває сенс онімичного концепту у відповідному загальномовному фреймі, тоді як рідкісні асоціати стосуються концептів у індивідуальних фреймах» [2, с. 236]. Загальномовним онімичним фреймом є узагальнений досвід всіх носіїв мови, він складається з індивідуальних онімичних фреймів, комплекс соціальної, культурної та персональної інформаційної картини досліджується за допомогою вільного асоціативного експерименту. Елементи культурних схем не розділяються між всіма членами культурної мережі, а лише поширюються між розумами окремих індивідів [6, с. 66]. Люди формують суспільство, громаду, яка самоідентифікується за допомогою спільної інформації, колективних спогадів та когнітивних схем, які проявляються у всіх членів групи.

При дослідженні медійного ландшафту, отримані дані вказали, що найбільш відвідувані медіа, такі як вебсайти, мають більш численну аудиторію, ніж у менш численних медіа, таких як газети або радіостанції [5, с. 327]. Ці дані вказують на потужність Інтернету як нового медіа, його вищу суспільну значущість. Ось чому у нашому науковому пошуку ми звертаємось до Інтернет сервісів, які реєструють інформацію про запити та відвідування різнометричних сайтів.

Зараз ми пропонуємо виявляти ономастичний ландшафт за кількістю запитів у мережі Інтернет, ми запитуємо про те, що нас цікавить. Сьогодні, коли Інтернет став невід'ємною частиною нашого життя, ми кожного дня звертаємось до нього. Методику моніторингу популярності пошукових запитів в Інтернеті подано в процентному відношенні. Кількість падіння чи росту пошукових запитів наведе-